

**PEACE AT HOME, PEACE IN THE WORLD:
THE REGIONALIZATION OF
TURKISH FOREIGN POLICY****BÉKE ITTHON, BÉKE A VILÁGBAN:
A TÖRÖK KÜLPOLITIKA
REGIONALIZÁLÓDÁSA**NAGY Krisztián¹**Abstract**

This paper analyzes Turkish foreign policy following the dissolution of the Ottoman Empire, with particular focus on the transition between Kemalism and Neo-Ottomanism until the presidency of Turgut Özal. Upon the establishment of the Turkish Republic under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk, the country found itself in a highly challenging geostrategic situation: post the Turkish War of Independence, former Ottoman territories were under the control of Entente forces, and the nation faced significant geopolitical challenges. Atatürk's foreign policy was crucial in laying the foundations of Turkish diplomacy, initiating a lasting influence known as Kemalism. The aim of this study is to map the development of Turkish foreign policy grounded in Kemalist principles, up to the Neo-Ottoman shift during Turgut Özal's presidency. This will be done through an analysis of Turkey's geopolitical and geostrategic situation, highlighting the phases of Turkish diplomacy, the historical evolution of its foreign policy, its involvement in the Black Sea Economic Cooperation, and its role in the North Atlantic Treaty Organization, leading to its emergence as a regional power.

Keywords

Türkiye, foreign affairs, Atatürk, Özal, regional power

Absztrakt

Jelen dolgozatom az Oszmán Birodalom felbomlását követően kialakult török külpolitikát elemzi, különös tekintettel a kemalizmus és a neo-ottomanizmus közötti átmenetre, Turgut Özal elnökléséig. A Török Köztársaság megalakulásakor Mustafa Kemal Atatürk vezetése alatt az ország rendkívül nehéz geostratégiai helyzetben találta magát: a Török Függetlenségi Háború után a volt oszmán területeket antant-csapatok tartották ellenőrzésük alatt, valamint az ország geopolitikai kihívásokkal szembesült. Atatürk külpolitikája kulcsfontosságú volt Törökország diplomáciájának megalapozásában, elindítva ezzel egy, az országra máig ható irányzatot: a kemalizmust. A dolgozat célja, hogy feltérképezze a kemalizmus alapjain nyugvó török külpolitika alakulását, a Turgut Özal elnöksége alatt bekövetkezett neo-ottomanista váltásig, mindezt Törökország geopolitikai és geostratégiai helyzetének elemzésével, feltérképezve a török diplomácia azon szakaszát, mely során a külpolitika történeti fejlődésével, a Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködéssel, illetve az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével regionális hatalommá vált.

Kulcsszavak

Törökország, külpolitika, Atatürk, Özal, regionális hatalom

¹ krisztian.nagy.eu@gmail.com | ORCID: 0009-0009-7812-009X | Bachelor student, Ludovika University of Public Service | Alapszakos hallgató, Nemzeti Közszerzési Egyetem

BEVEZETÉS

Törökország napjaink Európájának egy meghatározó regionális hatalma, az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének tagja, valamint jelentős drónexportőr. Katonai missziót több országban hajtott és hajt végre, megannyi országban katonai támaszponttal is rendelkezik, részese volt több ENSZ, illetve NATO misszióknak, a Koreai Háború során is befolyásoló tényező volt. Napjaink Törökországának politikája az AKP kormányzása óta valamivel kiszámíthatóbb, azonban nagyon fontos gyökereken nyugszik az a külpolitika, mely elvezetett a Török Köztársaság 21. századi állapotához. Jelen dolgozatom igyekszik átfogóan bemutatni török külpolitika történeti fejlődését a Szovjetunió felbomlásáig, annak legfontosabb befolyásoló tényezőivel, kiváltképp fókuszálva az 1923-ban kikiáltott Török Köztársaság, azon belül is Mustafa Kemal (Atatürk) külpolitikájára, ezt követően megvizsgálva az ország NATO felvételének körülményeit, végül Turgut Özal régiós politikáját.

TÖRÖKORSZÁG ÁLTALÁNOS BEMUTATÁSA

Törökország (hivatalosan Török Köztársaság, „*Türkiye Cumhuriyeti*”) a Fekete-tenger és a Földközi-tenger között fekvő állam. Jelmondata a köztársaság megalapítójának, Mustafa Kemal Atatürk elhíresült mondata, miszerint „*Yurtta sulh, cihanda sulh*”, azaz „Béke itthon, béke a világban”, mely a török regionális külpolitika máig legmeghatározóbb mondata. Az ország területe 783000 km², nagy része az Anatóliai-félszigeten terül el. Kölcsonösen elismert határai szerint határolja Görögország, Bulgária, Grúzia, Örményország, Azerbajdzsán, Irán, Irak, valamint Szíria.

Lakossága a 2023 végi népszámlálás alapján közel 85,4 millió főt tesz ki, ezzel a 19. legnépesebb ország. [1], [2] Vallási tekintetben Törökország homogén államnak tekinthető, az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériumának 2022-es jelentése szerint (a török kormány számadataira hivatkozva) a népesség 99%-a muszlim, a *KONDA Research and Consultancy* önbevalló felmérése során a válaszadók 88%-a szunnita muszlim, 4%-a alevita, 6%-a nem hívő, illetve 2%-a „más” kategóriát jelölt meg. [3] Etnikai oldalról vizsgálva a lakosság 70-75%-a török, közel 19%-a kurd, a további 6-11%-ot más nemzetiségek teszik ki. [4]

Nemzetközi szervezetek oldaláról a Török Köztársaság egy igen színes tagsági listát tud felmutatni. Többek között tagja az Észak-Atlanti Szerződés Szervezetének (NATO), az Európa Tanácsnak, a Türk Államok Szervezetének, a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezetnek (OECD), a G20-nak, a Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködésnek (BSEC), a Nemzetközi Valutaalapnak (IMF), valamint az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetnek (OSCE). [5]

Haderejét tekintve a Török Fegyveres Erők (*Türk Silahlı Kuvvetleri*) 355200-es aktív állománnyal (260200 fő szárazföldi erőknél, 45000 fő haditengerészetnél és 50000 légi erőnél szolgál), valamint egy 378700 fős tartalékos állománnyal (melyből 258700 szárazföldi erőknél, 55000 fő haditengerészetnél, 65000 fő a légierőnél szolgál) rendelkezik. [6]

AZ OSZMÁN KÜLPOLITIKA

A török diplomácia évszázados hagyományokra nyúlik vissza. A 19. századig az úgynevezett *Reis-ül Küttap* (főhivatalnok, majd a külügyi vezető) vezette a török külpoliti-

kát III. Szelim szultán alatt 1793-ban nyílik meg az Oszmán Birodalom első állandó nagykövetsége Londonban Yusuf Agah Efendi vezetésével, aki egyúttal a birodalom első állandó nagykövete lesz. Az oszmán nagyköveteknek kettős feladata volt a 18-19. században: ápolni a bilaterális kapcsolatokat, illetve a nyugatiasodás folyamatában támogatni a Birodalmat. [7]

II. Mahmud szultán uralkodása alatt megreformálják a *Reis-ül Küttap* rendszerét, felállítják a Fordító Irodát, azonban a növekvő külpolitikai és diplomáciai feladatokra való tekintettel 1836. március 11-én felállításra kerül az Oszmán Külügyminisztérium, valamint az utolsó *Reis-ül Küttap*, Yozgatlı Akif Efendit a szultán megteszi a birodalom történelmének első külügyminiszterének. Az oszmán külügyi-struktúra kialakulásának utolsó nagy fordulópontjának 1855. szeptembere tehető, a távíró bevezetése. Ekkor kerül Isztambul összeköttetésre az Anatóliai-félszigettel, valamint felgyorsul a nagykövetségek közötti kommunikáció, illetve az új technológia több diplomáciai-küldetés lebonyolítását és elindítását tette lehetővé. [7] [8]

Külpolitikáját tekintve az Oszmán Birodalom egy nagyon egyoldalú diplomáciát folytatott. Szomszédos államaival nem feltétlen tartott fenn szorosabb viszonyt, mivel a birodalom léte a hódításon alapult, így nem is erre fókuszált. A Sublime Porte (oszmán kormány) alapvető gyakorlata volt, hogy amennyiben egy országgal fegyveres konfliktusra kerül sor, a győzelmet arat felette, visszavonhatja a legyőzött fél képviseleti jogát. Ez történt az Orosz Császársággal 1711-ben, mikor is az 1710-1711-es orosz-török háborút lezáró pruti egyezményrel a Császárnak ki kellett vonulnia képviseletével Isztambulból. Ebben a gyakorlatban következett be változás a fentebb említett londoni nagykövetséggel, s ebben az évtizedben indult meg az a reformfolyamat, melynek során Londonon kívül Párizsban, Bécsben, illetve Berlinben is felállításra került állandó nagykövetség. [8]

AZ OSMÁN BIRODALOM FELBOMLÁSA

1918-ban az Oszmán Birodalom az első világháború vesztes oldalán találta magát. „Európa beteg embere” 1918. október 30-án a mudroszi fegyverletétellel elvesztette az első világháborút, a Levantei-régió, az arab-földek, illetve Mezopotámia területe Antant megszállás alá kerültek, ellenőrzési jogot szereztek a Dardanellák és a Boszporusz felett, illetve „bárminemű zavargás esetén” való beavatkozási jogot a területen. Már a Nagy Háború során igyekeztek az ellenséges nagyhatalmak felosztani az Oszmán Birodalom területét. 1915-ben, 1916-ban és 1917-ben Nagy-Britannia, Franciaország, Oroszország és Olaszország különböző szerződések által előre felosztották a veszítő félben levő Oszmán Birodalmat, majd a fegyverletétel után semmi sem akadályozta őket ezen terveik végrehajtásában. 1920. augusztus 10-én az A bolsevikok oroszországi hatalomra kerülésükkel okozott belpolitikai instabilitásnak köszönhetően görög nacionalisták további területeket kezdtek követelni az szétesésben levő Oszmán Birodalomtól, 1919. májusában görög csapatok megszállták Kis-Ázsiát, ami sorsdöntő lépésnek ígérkezett, azonban nem az antanthatalmak kedvére. A megszállás okán került színre Mustafa Kemal tábornok, aki kihasználva a Birodalmon belüli instabilitást, a lakosság elégtelenségét, valamint a megszállók iránti általános ellenérzetet, szervezkedni kezdett, és megindította a függetlenségi harcokat. [9]

A mintegy 4 éven át tartó Török függetlenségi háború (1919. május 19. – 1923. október 29.) közepette 1922. november 1-én Kemal eltörli a szultánságot, a szultáni család

száműzetésbe kényszerül, majd 1923. október 29-én létrejött az etnikailag homogénnek tekinthető Török Köztársaság, Mustafa Kemal vezetésével, innen ered a török néptől kapott állandó eposzi jelzője: Atatürk. [10]

AZ ÚJ TÖRÖK KÖZTÁRSASÁG KÜLPOLITIKAI ALAPJAI

Mustafa Kemal megalapítja a Köztársasági Néppártot (*Cumhuriyet Halk Partisi*, továbbiakban: *CHP*), az első török politikai pártot, mely megalakulását követően 27 évig egypártrendszerben kormányoz, de honnan indulhatna a török külpolitikai gondolkodás?

1923-ra Törökország túl van egy vesztes világháborún, területi veszteségeken, egy rendszerváltáson, valamint egy függetlenségi háborún. Geopolitikai oldalról sem jobb az ország helyzete: nyugatról az a Görögország határolja, délről a nagyhatalmak mandátumállamai, keletről a Szovjetunió, az országot körbevette az antant.

„*Yurtta sulh, cihanda sulh*”, azaz „Béke itthon, béke a világban” Törökország máig fennmaradt nemzeti mottója határozta meg annak külpolitikáját a köztársaság kikiáltásától a mai napig, de mit is jelent ez, mit értett rajta Kemal, illetve mik voltak az új állam politikai irányzatai, mit jelentenek Atatürk reformjai (*Atatürk İnkılapları*)? [11]

A kemalizmus (Mustafa Kemal után) hat vezérelvből, hat nyílból (*Altı Ok* – a *CHP* zászlaján megjelenő hat nyíl, mely a kemalista vezéreket szimbolizálja) áll: [12] [13]

1. Republikanizmus: a demokratikus államrendet jelenti, a képvisleti demokráciát, ahol a népfelség elve a választott képviselőkön keresztül érvényesül. Atatürk számára ez egy olyan köztársasági berendezkedést jelentett, mely illeszkedik a török kultúrához, annak nemzeti jelleméhez és szokásaihoz, valamint egyaránt érvényesíti a jog uralmát, valamint a társadalmi egyenlőséget (női választójog bevezetése).

2. Nacionalizmus: a török nép egységét jelenti, mely kérdéskör megvitatásakor a nem és valláson felül áll, hangsúlyozva a közös nyelvet, kultúrát és történelmet, mely értékek elmélyítéséért Atatürk megalapítja a Török Történelmi Társaságot (*Türk Tarih Kurumu*), valamint a Török Nyelvintézetet (*Türk Dil Kurumu*).

3. Populizmus: „a népből, a néppel, a népért”, alapvetően ez az elv a nyugati demokrácia megvalósításának célját jelenti. Ennek része a fentebb is említett női választójog, de ugyanakkor ide sorolandó az oktatás egységesítése, a jogegyenlőség, a bíróságok függetlensége és maga a polgári lét.

4. Etatizmus: ez az elv a gazdasági fejlődés biztosítását jelenti. Atatürk minden erejével azon volt, hogy a török gazdaságot előre tudja mozdítani, nem csak az ország érdekeit tekintve, hanem a lakosság, a török nemzet polgárosodása érdekében.

5. Szekularizmus: az állam és egyház szétválasztását jelenti, mely Atatürk szerint biztosítja az állampolgárok lelkiismereti-, vallás-, és vallásgyakorlati-szabadságát.

6. Reformizmus: a megújulás és állandó fejlődést jelenti, mely az ország számára stratégiai fontosságú gazdasági, technológiai, és szociális elmaradottsága tekintetében.

Mіндеzen pontok egy progresszív, előremutató, egyenesen forradalmi politikai alapvetésnek olvashatók ki, a gazdaság-politika-társadalom hármásának egészére kiterjedt koncepció, mely ténylegesen egy nyugati civilizációba tartozó állam értékeivel összeegyeztethető. Külpolitikai oldalról az ataturki kormányok ugyanakkor nem voltak ennyire forradalmiak, azaz nem ilyen szempontból voltak azok. [14]

YURTTA SULH, CIHANDA SULH

Kemal tudta, hogy a szomszédos országok nem feltétlen kedveznek külpolitikai hatalomgyakorlásra, tekintettel a mandátumállamokra, valamint a bolsevik Szovjetunióra. Az országnak, leginkább Atatürknek (mivel 15 évig ő határozta meg a külpolitikát is) stratégiai lépést kellett hoznia akkor, amikor a terjeszkedés, visszahódítás, avagy a Nemzeti Paktum (*Misak-ı Milli*) Közel-Keletről rendelkező részei (miszerint minden volt oszmán terület, hol arab többség él, plebiscitummal, azaz népszavazással dönthessen jövőjéről) figyelmen kívül hagyta, s nem hagyott teret hasonló vitáknak. Pragmatikus döntést hozott akkor is, amikor a mandátumállamok fellázítása, az európai hatalmak elleni szervezkedés, avagy jogos mandátum követelése helyett a nagyhatalmakkal igyekezett egy megfelelő diplomáciai kapcsolatot kialakítani. Atatürk választhatta volna a hitleri, avagy mussolini utat erőszakos terjeszkedésbe kezdve, feltehetően hasonló katasztrófális következmények fejében, de nem tette. Tette mindezt két alapon nyugodva: politikai realitás, és saját elvei. Politikai és hadi realitását tekintve a Török Köztársaság nem állt készen bármilyen revizionalista hadjárat végrehajtására, illetve maga Kemal sem állt készen saját elvei szembeköpésére, s ezzel ön-maga, valamint a török állam nemzetközi megítélésének veszélybe sodrására. [15]

Erre kiváló példa Moszul régió kérdése, mivel a török fél szerint a Nemzeti Paktum részét képezi a régió, azonban a Lausanne-i szerződés alapján Irakhhoz tartozott a területről való döntés joga, ugyanakkor Irak Nagy-Britannia mandátuma alá tartozott, így önálló döntést nem hozhatott. Ezt a kérdést a Népszövetségben próbálták rendezni, 1924. szeptember 24-én kezdődtek a tárgyalások, szeptember 30-án a Népszövetség Tanácsa döntésképtelenség miatt független vizsgálóbizottság bevonását rendelte el, azonban az Egyesült Királyság mindeközben 48 órás ultimátumot adott a törököknek a terület elhagyására, ami ellen Törökország fellebbezett. A vitakör megoldására a Népszövetség ülést hívott össze Brüsszelben, itt született meg az úgynevezett „brüsszeli vonal”, mely ellen Törökország ismét fellebbezett, a Népszövetség immáron a Hágai Nemzetközi Bíróság véleményét kérte ki, azonban a kemali vezetés nem vett részt a tárgyaláson, mivel politikai ügyű kérdést nem bírósági módszerekkel kell megoldani. Végül 1925. december 16-án a Bíróság a brüsszeli-vonalat jelölte ki hivatalos határként, melyet Törökország elfogadott, mivel a terület magasan kurd lakta volt, és nem akart megkockáztatni egy esetleges széleskörű belső konfliktust. Hiába olajgazdag régióról beszélünk, a törökök ezt területi vitának gondolták, nem gazdasági jellegűnek. [16] [17]

A Moszul-vita kapcsán nyert teret újra a Török Függetlenségi Háború kérdésköre, miszerint kell egy támogató nagyhatalom, mely szerepre egyedül a Szovjetunió volt nyitott. 1925. december 17-én Törökország és Szovjetunió megneemtámadási szerződést kötöttek, mely egy esetleges, bármely két államot ért támadás alkalmával vállalt semlegességet jelentett (eszkaláció megelőzése). A szovjet közeledésnek azonban volt még egy oka: Olaszország. Törökország félt egy esetleges, Moszulhoz hasonló területi vitában, mivel úgy vélte, hogy Róma nem az ő felét fogná, avagy egyenesen beavatkozna. A török-szovjet baráti viszony egészen 1936-ig állt fent, amikor is Moszkva úgy érezte, hogy Ankara túlságosan nyugat-orientált. [14]

Olaszországot vizsgálva nem lehet elmenni Mussolini mellett. Atatürk nem kedvelte Mussolinit, azonban az olasz piacra és iparra szüksége volt. Ez nyilvánult meg a virágzó török-olasz kereskedelmi kapcsolatokban, mely olyan közel hozta a két felet, hogy

1928. májusában bilaterális egyezményt kötöttek, mely a két ország barátságát, semleges-ségét és kibékülését nyilvánította ki. [14] [18]

Franciaországgal alapvetően egy nagyon közeli viszonyt igyekezett ápolni Atatürk, és a török értelmiség is. Franciaország volt az első ország, mely elismerte a korábban említett Nemzeti Paktumot, valamint a szír határ kapcsán is több egyeztetés folyt a két állam között. 1926. februárjában a két ország barátsági és jószomszéd szerződést írt alá, mely Törökország és Franciaország közötti első paktum volt a Lausanne-i Szerződés óta. További két fontos kérdés merült fel az államok között: Hatay tartomány és a kapituláció kérdése, valamint még égetőbb problémaként jelent meg az Oszmán Birodalom adósságainak kérdése. Törökország mindegyik említett problémát tudta tartani, egyedül a visszafizetés nem teljesült be az 1930-as Gazdasági Világválság okán. [14] [19]

A balkáni régió tekintetében Törökország nagyon óvatos lépéseket tett. „Európa puszkaporos hordója” méltón érdemelte ki címét. Az 1920-1940-es években a Balkánt több veszély fenyegette: keletről egy esetleges bolgár támadás, délről egy nem kizárható revizionalista török beavatkozás, nyugatról a fasiszta Olaszország terjeszkedése, északról a német imperializmus. Atatürk igyekezett előtérbe helyezni saját politikáját („béke otthon, béke a világban”), így mindenképpen igyekezett garantálni a Balkán függetlenségét, ugyanakkor érzekelte a régió török kisebbségét ért sérelmeket, sérülő kulturális szabadságuk, illetve vagyonszerzési kötelezettségét. A török vezetés nem feledte Bulgária és Olaszország első világháborús tetteit és vágyait, az Anatóliai-félszigetre tett terjeszkedésük, azonban hozott egy stratégiai döntést: a régió megbékélése török nemzeti érdek. Ezért tűzte ki célul Atatürk egy Balkáni Unió megalkotását, azonban Bulgária és Albánia ellenállása miatt ez sosem következhetett be. [14] [20] [21]

HIDEGHÁBORÚ: A NATO TAGSÁG

A második világháború lezárásával beköszöntött a hidegháború, a blokkosodás korszaka. Közép-Kelet Európa határai tiszták voltak: a keleti blokkot alkotó Kelet-Németország, Lengyelország, Csehszlovákia, Magyarország, valamint délről a szocialista Jugoszlávia, Románia és Bulgária. Minden országban szovjet haderő állomásozott, a szovjet érdekszféra és fenyegetés tökéletesen kivehető volt, nem úgy, mint a nyugati országok közötti együttműködés. Az Amerikai Egyesült Államokban több vita folyt arról, hogy a szovjet jelenlét gazdasági, avagy katonai fenyegetést is jelent. Sok amerikai tisztségviselő csupán gazdasági fenyegetésnek ítélte, azonban Nyugat-Európa államai katonai fenyegetésként érzékelték a szocialista blokkot, nem csak megléte végett, hanem a nyugati országok leharcolt gazdasági, társadalmi és katonai ereje miatt. A Szovjetunió haderejének megléte elterelte az európai vezetők figyelmét annak gazdasági és társadalmi állapotáról, egyedül a katonai fenyegetésre tudtak összpontosítani, mely érzést csak erősítette a szovjet diplomáciai izoláció. Mindezen tényezők hatására a kontinens szuverén fele elfogadta a tényt, hogy egyedül nem lesz képes megvédeni magát, nagyhatalmi segítségre szorul. 1947. júniusában Franciaország és Nagy-Britannia külügyminiszterei, Georges Bidault és Ernest Belvin tárgyalásokat kezdeményeztek egy európai védelmi paktumról, azonban ez év decemberében a londoni konferencia „szétesése” után felismerték, hogy védelmi és biztonsági háttér nélkül nem lehet megvalósítani az európai gazdasági helyreállítást. Ezen tényezők mentén jött létre 1949. április 4-én a „történelem legsikeresebb katonai szövetsége”, megalakult az Észak-atlanti Szerződés Szervezete, a NATO. [22]

Törökország 1952-ben csatlakozott a NATO-ba, azonban tagsága nem volt biztos előtte. Az amerikai döntéshozók és katonai vezetők az 1950 tavaszán nem voltak biztosak abban, hogy az Amerikai Egyesült Államok hadserege készen áll megvédeni Törökországot, kiváltképp közvetlen szomszédi viszonya miatt a Szovjetunióban, ugyanakkor nagy potenciált láttak benne, tekintettel, hogy le tudja zárni annak tengeri kijáratát, ezzel egy fontos katonai és kereskedelmi útvonalát. Mindeközben az amerikai vezetés felismerte, hogy Törökország számára a szovjet fenyegetés „igen csendes”, s ennél fogva 1951 májusában az Egyesült Államok Főparancsnoksága úgy döntött, hogy kiterjeszti az ország kötelezettségeit, és kérvényezte a többi szövetséges államtól, hogy támogassa Törökország és Görögország felvételét a NATO-ba. [23]

Törökország részéről az Észak-atlanti Szerződés Szervezetébe való csatlakozás történelmi jelentőségű volt. Elhatározta magát, külpolitikáját és haderejét a Szovjetunióval szemben, csatlakozott a szabad világot jelentő nyugati blokkhoz, így a NATO történelmének első bővítésével 1952. február 18-án Törökország és Görögország újdonsült NATO tagállam lett. [23] [24]

ÖZALIZMUS – TURGUT ÖZAL ELNÖKLÉSE

1989. november 9, a berlini fal lebomlásának napján iktatják be Turgut Özal volt miniszterelnököt a Török Köztársaság elnökévé. Az újonnan megválasztott elnök egy nehéz helyzetben találja magát: a Szovjetunió szétesni látszik, a volt szocialista blokk országai sorra mondják ki függetlenségük, a hidegháborús világrend megváltozni látszik, s ezen körülmények között kell Törökországnak felemelkednie. Özal külpolitikájában két fő motívációs tényezőt különböztetünk meg: a török érdekek előmozdítása gazdasági és politikai szinten regionálisan, illetve az Egyesült Államokkal való partnerség és a NATO-tagság elmélyítése. Előbbi megalapozottsága maga a katonai puccs: az elnöknek helyre kell állítania a köztársaság kemalista alapjait, annak gazdasági stabilitását, valamint a gazdaság növekedését, míg utóbbit maga az „új kemalizmus” alapozta meg. [25] [26] [27]

Mindkét cél megalapozott volt, a keletkezett politikai-vákuum, a csökkenő szovjet-fenyegetés mind aktuális lehetőségeket tartogatott az új elnök, s ezzel Törökország számára, de mit jelentett a régióra?

A szovjet befolyás csökkenése, illetve kitettsége okán a Török Köztársaság a régióban, mint „a nyugat küldötte” szerepet vette fel. Teret nyer a neo-ottomanizmus fogalma Özal külpolitikájában, mely egy szépen levezethető folyamatként tárja elénk azt, hogy az ország mit tudott kihasználni regionális befolyásának terjesztéséhez. Ezen okból született meg az „open regionalism” fogalma, azaz a „nyitott regionalizmus”, melynek egyik állomása az 1992-ben létrehozott Fekete-tengeri Gazdasági Együtműködés (BSEC) volt. [26]

Szovjetunió és Jugoszlávia felbomlását követően a volt tagállamok jelentős része gazdasági krízisben találta magát, melyre a BSEC kettős jellegénél fogva egyfajta kiutat jelentett minden résztvevő országnak. Turgut Özal politikájában az együtműködés kettősége az alábbi volt: török szempontból a helyi vállalkozások számára új exportpiacok szerzése, a kialakult gazdasági lehetőségek kihasználása, mindezt ráfűzve a BSEC kezdeményezésre: a régió stabilizálása gazdasági eszközökkel. Ez utóbbi miatt is a Fekete-tenger, a Balkán és a Kaukázus országai kivételes örömmel fogadták az együtműködést, s Törökország ekkor vette át a regionális hatalom szerepét, mely azonban nemcsak gazdasági előnyö-

ket hozott Törökországnak, hanem politikai befolyást is. Az kialakult gazdasági együttműködés által Törökország olyan országokat is képes volt befolyásolni, mint Ukrajna és Bulgária, akik hagyományosan ellenséges viszonyban álltak vele. Az albán kormány például Törökországot egyfajta kiegyensúlyozó erőként kezdte látni a régióban, amely segítségül szolgálhatott számukra a Görögországgal szembeni politikai és gazdasági kapcsolatokban. A BSEC jelentőségénél fogva nemcsak gazdasági, hanem politikai téren is kiemelkedő szerepet játszott: Törökország számára ez az integráció új lehetőségeket nyitott meg Európával, miközben a régió országai számára stabilizációt és fejlődést hozott. Ezáltal a BSEC nemcsak gazdasági és kulturális együttműködést teremtett, hanem hozzájárult a politikai stabilitáshoz és az egész régió fejlődéséhez, azonban milyen viszonya volt ekkorra Törökországnak a már sokat tárgyalt régióval? [28]

Özal Görögországgal kapcsolatos politikája új fejezet megnyitását célozta meg a szomszédos országokkal való együttműködés és a baráti kapcsolatok javítása érdekében. Az elnök aktív politikai szerepvállalást folytatott a vitás kérdések rendezése érdekében, ennek eredménye lett az úgynevezett "olajág diplomácia" [29], mely azt az elképzelést kívánta gyakorlatba ültetni, miszerint a két ország közötti békés politikai kapcsolatot egymás iránti gazdasági függőségének fejlesztésén keresztül jöhet létre. Ezen intézkedések azonban a görög fél részéről nem találtak kellő fogadtatásra, Özal szerint Görögország egyoldalúan értelmezte a nemzetközi jog szabályait, és maximalista hozzáállással kerülte a kétoldalú tárgyalásokat. A görögök viselkedését nagyban befolyásolta Andreas Papandreou 1981-es miniszterelnöki megválasztása, aki nyugatellenes politikát folytatott, ellenezte a NATO-t, az amerikai bázisok jelenlétét Görögországban, valamint az Európai Gazdasági Közösséget. Papandreou támogatta, hogy az Égei-tenger teljes tengeri és légi joghatósága Görögországé legyen, s mindezek mellé Törökországot agresszor államként tüntette fel. Özal kormányzata vezetésével gazdasági eszközökkel próbált békét teremteni a két ország között, hangsúlyozva a közös gazdasági és kereskedelmi érdekeket. Az egyik legfontosabb intézkedésként eltörölték a vízumkötelezettséget a görög állampolgárok számára, ám ez az optimista lépés nem hozta meg a kívánt eredményt, és nem volt elegendő a mélyen gyökerező problémák megoldásához, mint például Ciprus szigetének török intervenció alá vonása. [28]

A Közel-Keletet vizsgálva a török politika jelentős átalakuláson ment keresztül, mivel Özal elsődleges fókuszja a nyugati integráció iránti törekvés maradt, azonban a már taglalt BSEC kezdeményezés hiába egy alapvetően gazdasági és kulturális együttműködés, meghozta a török várakozásokat, Törökország kereskedelmi robbanást tapasztalt a Közel-Keleten, mely által politikai befolyásra tett szert. Ebben szerepet játszott a korábbi török 1970-es és import- és exportszámokat tekintve ezáltal számos regionális konfliktusban, illetve megosztó kérdésben is részt állást foglalt, erre kiváló példa a palesztinbarát politika. Mindezekon túl Törökország aktívan igyekezett ellensúlyozni az esetleges nemzetközi nyomást és destabilizációt, főleg az Irán-Irak háború idején. Az Özal-kormányok ezáltal erősítették pozíciójukat a Közel-Keleten, miközben továbbra is figyelmet fordítottak a nyugati integrációra és a regionális együttműködések kiépítésére. [27]

Mindezen folyamatok közepette a már említett nyugati elkötelezettség nem változott, az ország felismerte az Európai Közösség gazdasági és politikai jelentőségét. Özal kormányprogramban végső célként jelölte meg a közösségi tagságot, törekedve Törökország szorosabb gazdasági integrációjára Európával. 1987-re, a Közel-Keletre irányuló ex-

port stagnálása és az USA-val folytatott sikertelen tárgyalások után, Özal az Európai Közösséghez fordult, és 1987. április 14-én benyújtotta Törökország teljes jogú tagsági kérelmét, ezzel is kifejezve az európai integráció iránti elkötelezettségét. [30]

KONKLÚZIÓ

A török pragmatizmus mára létező és meghatározó fogalommá vált. Jelen dolgozatom igyekezett bemutatni, hogy a hódító Oszmán Birodalom felbomlását követően hogyan alakult Törökország külpolitikája, és miként jutott el egy nyugat iránt elkötelezett, demokratikus értékeket valló észak-atlanti szövetséges nemzetállammá. E fejlődési folyamat során kulcsfontosságú szerepet játszott Mustafa Kemal Atatürk, aki az új Török Köztársaság alapítójaként és vezetőjeként meghatározó irányt adott az ország külpolitikai stratégiájának.

Atatürk politikai és katonai reformjai, valamint az általa bevezetett nyugatosító intézkedések alapvetően formálták Törökország nemzetközi orientációját. Dolgozatom rámutatott, hogy Atatürk vezetésével Törökország tudatosan távolodott el a korábbi birodalmi terjeszkedéstől és a keleti orientációtól, helyette egy új, modernizációra és a nemzetközi együttműködésre épülő külpolitikát választott. Ez az irányvonal folytatódott a későbbi évtizedekben is, különösen Turgut Özal kormányzása alatt, aki tovább mélyítette az ország nyugati integrációját és gazdasági reformjait.

A török külpolitika történeti fejlődése tehát jól tükrözi az ország alkalmazkodóképességét és pragmatikus megközelítését a nemzetközi kapcsolatok és diplomácia világában. Atatürk öröksége és a későbbi vezetők reformjai mind hozzájárultak ahhoz, hogy Törökország stabil és jelentős szereplővé váljon a globális politikai színtéren. Ennek a pragmatikus megközelítésnek köszönhetően Törökország képes volt fenntartani a jó viszonyt a nyugati hatalmakkal, miközben megőrizte nemzeti érdekeit és szuverenitását.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Turkish Statistical Institute, 'The Results of Address Based Population Registration System, 2023', 2024, ONLINE: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=The-Results-of-Address-Based-Population-Registration-System-2023-49684>
- [2] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 'Turkish Foreign Policy During Ataturk's Era' 2024, online: <https://www.mfa.gov.tr/turkish-foreign-policy-during-aturturks-era.en.mfa>
- [3] U.S. Department of State, '2022 Report on International Religious Freedom: Turkey (Türkiye)' 2022, online: <https://www.state.gov/reports/2022-report-on-international-religious-freedom/turkey/>
- [4] Central Intelligence Agency, 'The World Factbook Turkey (Turkiye) – Country Summary' 2022, online: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/about/archives/2022/countries/turkey-turkiye/summaries>
- [5] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 'International Organisations' 2024, online: <https://www.mfa.gov.tr/sub.en.mfa?7cafe2ef-78bd-4d88-b326-3916451364f3>
- [6] International Institute for Strategic Studies, 'The Military Balance' (2024), pp. 146-147, online: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/04597222.2024.2298591>

- [7] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 'Brief History of the Ministry of Foreign affairs of the Republi of Türkiye' , online: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanligi-tarihcesi.en.mfa>
- [8] J.C. Hurewitz 'Ottoman Diplomacy and the European State System' , The Middle East Journal (Spring, 1961), pp. 141-152, online: <https://www.jstor.org/stable/4323345>
- [9] Journal of Contemporary History, Vol. 3, No. 4, 1918-19: From War to Peace (Oct., 1968), online: <https://www.jstor.org/stable/259848>
- [10] Zürcher, Erik-Jan 'In the name of the father, the teacher and the hero The Atatürk personality cult in Turkey' Political Leadership, Nations and Charisma. Routledge (2012), 129-131, online: https://www.academia.edu/download/32760993/In_the_name_of_the_father_the_teacher_and_the_hero_the_Ataturk_personality_cult_in_Turkey.pdf
- [11] Danforth, Nicholas 'Ideology and pragmatism in Turkish foreign policy: From Atatürk to the AKP' , Turkish Policy Quarterly (2008) pp. 83-95, online: https://www.esiweb.org/pdf/esi_turkey_tpq_vol7_no3_nicholas_danforth.pdf
- [12] Heper, Metin, and Sabri Sayari, eds. 'The Routledge handbook of modern Turkey' Abingdon: Routledge (2012), pp. 139-149, online: https://www.academia.edu/download/52826349/Routledge_Handbooks_Metin_Heper_Sabri_Sayari_eds.-The_Routledge_Handbook_of_Modern_Turkey-Routledge.pdf
- [13] TED Çorlu College 'Atatürk's Principles' (2022), online: <https://www.tedcorlu.k12.tr/en/aturks-corner-aturks-principles/>
- [14] Göl, Ayla 'A short summary of Turkish foreign policy: 1923-1939.' , Ankara Üniversitesi SBF Dergisi (2012), online: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/36541>
- [15] Yurtsever, Serdar 'Misâk-ı Millî Çerçevesinde Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası' Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (2022), pp. 215-236, online: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2426652>
- [16] Shields, Sarah 'Mosul, the Ottoman legacy and the League of Nations' International Journal of Contemporary Iraqi Studies (2009), pp. 217-230, online: <https://intellect-discover.com/content/journals/10.1386/ijcis.3.2.217/1>
- [17] Lloyd, H. I. 'The geography of the Mosul boundary.' The Geographical Journal (1926), pp. 104-113, online: https://www.jstor.org/stable/pdf/1782447.pdf?casa_token=gSx5Z9O0XU-cAAAAA:J4po4MT7kTigN2n2-931CJdyrM-18QBJChrOrZ20BRAJyP2RjnZk33KWBP3T8ZvJNU5H6RtPwrnCsa19N9GQ-nwddtvZ9G5bgeezZXbLKsEE_L9DoYe-Mg
- [18] Denny, Walter B. 'Atatürk and political art in Turkey.' Turkish Studies Association Bulletin (1982), pp.17-20, online: https://www.jstor.org/stable/pdf/43384010.pdf?casa_token=K7gv_cY72EcAAAAA:igCHwNfNnjo9O00rZQXUfFNefGhFOHIZkB2bksQj2nMYBGcrQhI6PxDO9_bPLP-q0hSaX1kkLORM43BifdB5KSI--X7t2QDDGvQT4ffGa3HHynV71FC47w
- [19] ALTUĞ, Yılmaz 'Foreign Policy of Atatürk' Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi (1989), pp. 39-46, online: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1145870>

- [20] Öksüz, Hikmet 'Turkey's Balkan Policy (1923-2007)' *Turkish Review of Balkan Studies* (2007), pp. 129-186, online: <https://www.researchgate.net/profile/Frank-Emmert/post/Does-anyone-know-any-other-information-about-Croatian-Turkish-relations-in-the-20th-century/attachment/59d61ddb79197b807797b14e/AS%3A273735586648064%401442275057201/download/Öksüz+-+Turkeys+Balkan+Policy+1923-2007.pdf>
- [21] Öztaş, Sezai, Gürhan Kınalı 'ATATÜRK DÖNEMİ BALKAN POLİTİKASI BAĞLAMINDA TÜRKİYE-YUNANİSTAN EK ANTLAŞMASI' *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi* (2021), pp. 557-599, online: <https://acikeri-sim.nku.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.11776/7527/7527.pdf?sequence=1&is-Allowed=y>
- [22] Treaty, Washington 'The North Atlantic Treaty' Washington DC-4 (April, 1949), online: http://www.manorweb.com/creative/2004/Europe/NATO1949_files/r.doc
- [23] Binder, David 'Greece, Turkey, and NATO' *Mediterranean Quarterly* (2012), pp. 95-106, online: https://eclass.ekdd.gr/esdda/modules/document/file.php/KST_BEID_EOY102/Binder%202012_Greece%20Turkey%20and%20NATO.pdf
- [24] Leffler, Melvyn P. 'Strategy, Diplomacy, and the Cold War: The United States, Turkey, and NATO, 1945-1952.' *The Journal of American History* (1985), pp. 807-825, online: https://www.jstor.org/stable/pdf/1888505.pdf?casa_token=msa9PtKy1cAAAA:WzPJ72OEdmdgzga9pRKbcyFcKJuZMoEISQ36AJ0Zzx1EoyAkuYGt-7Rv67Z4hVxGNY6Qd5ubnkidNhGcvMrXqiLe46Z96sZe3Sk4-ce41dgwL6NgOQ
- [25] Çolak, Yılmaz 'Ottomanism vs. Kemalism: Collective memory and cultural pluralism in 1990s Turkey' *Middle Eastern Studies* (2006), pp. 587-602, online: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00263200600642274?casa_token=jUdbhW33mwIA-AAAA:zJb8_E4FSh7sSahIyOJ5JaTk3m3eqdliYEdyZhhWm6ONw7FAhkuoL-RJXglcjljoZkIxJIKhw10IRbg
- [26] Danforth, Nicholas 'Ideology and pragmatism in Turkish foreign policy: From Atatürk to the AKP' *Turkish Policy Quarterly* (2008), pp. 83-95, online: <http://turkishpolicy.com/Files/ArticlePDF/ideology-and-pragmatism-in-turkish-foreign-policy-from-aturk-to-the-akp-fall-2008-en.pdf>
- [27] Laçiner, Sedat 'Turgut Özal period in Turkish foreign policy: Özalism' *USAK Yearbook of Politics and International Relations* (2009), pp. 153-205, online: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=256416>
- [28] Ataman, Muhittin 'Leadership change: Özal leadership and restructuring in Turkish foreign policy' *Alternatives: Turkish Journal of International Relations* (2002), pp. 120-149, online: <https://dergipark.org.tr/en/pub/alternatives/issue/1719/20924>
- [29] Anastasiou, Harry 'The Broken Olive Branch: Nationalism, Ethnic Conflict, and the Quest for Peace in Cyprus: Volume Two: Nationalism Versus Europeanization' *Syracuse University Press* (2009) pp. 191-205, online http://www.unic.ac.cy/wp-content/uploads/cyreview_2010_-_vol_22_no_1.pdf#page=193

- [30] Atmaca, Alperen Eyyüp 'Economy based foreign policy understanding and implementation of Turgut Özal (1983-1993)' MS thesis. Middle East Technical University (2023), pp. 38-60, online: <https://open.metu.edu.tr/handle/11511/104898>